

References

1. Verkhovishhina za 20 rokov nezalezhnosti Ukrai'ni. – Verkhovina, 2011. – 368 s.
2. Vitvits'kij S. Istorichnij naris pro gutsuliv / S. Vitvits'kij. – K. : Svit. – 95 s.
3. Ivano–Frankivshhina turistichna. Bojkivshhina. Gutsul'shhina. Opillya. Pokuttya / Golov. upr. turizmu i kul'turi ODA. – Ivano–Frankivsk, 2007.
4. Karpats'ka konvetsiya: vikoristannya na praktitsi (tlumachnik, kniga 2). – Kii'v, 2007. – 48 s.
5. Kotsan V. Traditsijnij narodnij odyag velikobichkivs'kikh gutsuliv XIX – pershoi' polovini XX stolit' / V. Kotsan // Naukovij visnik Uzhgorods'kogo universitetu. Seriya “Istoriya”. – 2013. – Vip. 2 (31). – S. 105–117.
6. Lavruk M. M. Gutsuli Ukrai'ns'kikh Karpat (etnogeografichne doslidzhennya): Monografiya / M. M. Lavruk. – L'viv: Vid. tsentr LNU im. I. Franka, 2005. – 288 s.
7. Prikarpattya: spadshhina vikiv. Pam'yatki prirodi, istorii', kul'turi, etnografii'. Istoriko–kul'turologichne vidannya / gol. red. M. Kugutyak. – L'viv, 2006. – 568 s.
8. Chaplins'kij B. Problema etnokul'turnogo landshaftu Gutsul'shhini: risi, podil, zberezheniya / B. Chaplins'kij, A. Kibich // Naukovi zapiski Vinnits'kogo peduniversitetu. Seriya Geografiya. – 2010. – Vip. 21. – S. 259–265.
9. Cherchik L. M. Kul'turna spadshhina yak skladova turistichno–ekonomichnogo spivrobitnitstva / L. M. Cherchik, N. V. Kolena // Naukovij visnik Uzhgorods'kogo universitetu. Seriya ekonomika. – 2011. – Spetsvипusк 3. – Ch.3. – S. 208–212.

Fedorak V. V., Head of Department of Culture, nationalities and religions Ivano–Frankivsk Regional State Administration (Ukraine, Ivano–Frankivsk), skrynnyk@ukr.net

Ethno tourism in Hutsul region: peculiarities and development perspectives

The article studies the conditions of the territory, identifies the tourist and recreational potential of Hutsul region, highlights the historical and geographical features of Hutsul ethnic identity preservation. The necessity of preservation of ethnic and cultural heritage from indigenous population is examined along with the development of tourism and recreation sector, forest industry ecologization, increase of importance of the nature conservation areas as factors of unique natural complexes preservation, rational and balanced nature use in the ethnographic region of Ukrainian Carpathians – Hutsulshchyna. The role of ethnic tourism as a method of inter-ethnic communication is analyzed. The article investigates the core objectives and critical directions for the elaboration of Carpathian area regional tourism development strategies. The article also provides the assessment of the historical and cultural monuments and the status of their museification.

Keywords: the Carpathians, region, ethnic and tourism potential, Hutsul man, ethnic tourism.

Федорак В. В., начальник управления культуры, национальностей и религий Ивано–Франковской ОГА (Украина, Ивано–Франковск), skrynnyk@ukr.net

Етнотуризм на Гуцульщині: особливості та перспективи розвитку

Исследуются условия развития и обнаружен туристический и рекреационный потенциал Гуцульщины, очерчены историко–географические особенности сохранения идентичности гуцульского этноса. Среди факторов сохранения уникальных естественных комплексов, рационального и сбалансированного природопользования, в этнографическом районе Украинских Карпат – Гуцульщине, вместе с развитием туристически–рекреационной отрасли, экологизацией лесохозяйственного комплекса, повышением роли, естественно заповедных территорий, рассматривается необходимость сохранения этнокультурного наследия коренного населения. Анализируется роль этнического туризма как способа межэтнической коммуникации. Исследовано основные цели и направления формирования стратегий развития туристического региона Карпатского края, и дана оценка достопримечательностям истории и культуры, а также их состоянию, и уровню музеефикации.

Ключевые слова: Карпаты, регион, этнотуристический потенциал, гуцул, этнотуризм.

* * *

Гураль О. І.

аспірантка, науковий співробітник,
Український науково–дослідний інститут
архівної справи та документознавства
(Україна, Київ), l.kusha@bigmir.net

НА ЗОРІ ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО–КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ В КИЄВІ (ПРОТОКОЛ ПЕРШИХ (УСТАНОВЧИХ) ЗБОРІВ ЧЛЕНІВ КИЇВСЬКОЇ “ПРОСВІТИ” ЯК ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ТОВАРИСТВА)

У публікації, що ґрунтується на аналізі протоколу перших зборів членів київського товариства “Просвіта”, що відбулися 25 червня 1906 р., висвітлено перебіг обговорення і визначення просвітними засадничих принципів і основних напрямів своєї діяльності.

Ключові слова: “Просвіта” у Києві, рада товариства, Борис Грінченко, напрям діяльності, бібліотека.

Історія “Товариства “Просвіта” у Києві, заснованого в пам'ять Тараса Шевченка” (саме такою є повна офіційна назва інституції), ще й досі залишається не до кінця дослідженою науково. Між тим джерельна база з його історії є достатньо різноманітною, зокрема збереглося чимало архівних документів. Щоправда, останні через різні причини розпорошені між кількома архівними установами Києва. В одній з них – Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (ІР НБУВ) – у ф.114 нами виявлено важливий протокол перших загальних зборів членів київської “Просвіти”, що відбулися 25 червня (8 липня за новим стилем) 1906 р. Обсяг його – 6 аркушів (11 сторінок) на звичайному папері формату, близького до сучасного стандарту А–4. Текст написано від руки чорнилом акуратно і розбірливим почерком – одним із секретарів зборів – Ю. Квасницьким чи В. Козловським.

Зібрання просвітян відбулося у центральній частині Києва – у залі Народної аудиторії* на вул. Бульварно–Кудрявській, 26 (нині це вул. Воровського; втім, сучасна громадськість міста нині наполегливо ставить питання про повернення цій вулиці її історичної назви і, очевидно, це питання міська рада вирішить позитивно) [1, с. 56]. Вибір цієї будівлі був не випадковим: один з ініціаторів створення “Просвіти” – Борис Грінченко† разом із своєю сім'єю проживав неподалік на вул. Гоголівській і як педагог за фахом у Народній аудиторії часто читав лекції та влаштовував літературно–мистецькі вечори, до того ж він мав дружні стосунки з керманічами Київського товариства сприяння початкової освіти.

Він наголошував: “Настає час, коли ми зможемо вернути нашому культурному центрові те с'яво культурної поваги, яка одна тільки дає нації право на місце серед інших націй. І се покладає на наше

* Народна аудиторія – поширена на поч. ХХ ст. назва будівлі Київського товариства сприяння початкової освіти. Збудована у 1895 р. за проектом інженера О. Белелюбського. У 1909 р. за проектом архітектора В. Рикова це приміщення було перебудовано в стилі французького ренесансу. Народна аудиторія була популярним місцем змістовного дозвілля для різних соціальних верств киян, тут постійно читалися лекції, влаштовувалися літературно–музичні вечори, театральні вистави, інші просвітницькі заходи.

† Грінченко Борис Дмитрович (1863–1910) – видатний український педагог, письменник, літературознавець, вчений, мовознавець, лексикограф.

товариство велику й дорогу нам, але й важку, повинність” [2, с. 2].

Скликанню власне зборів передувала напружена підготовча робота. Разом із своїми однодумцями Ф. Матушевським*, М. Левицьким†, М. Лисенком‡, В. Козловським§, М. Старицькою**, М. Грінченко†† та іншими громадськими діячами Б. Грінченко, користуючись тим, що царат, наляканий розмахом революційних подій 1905 р., спершу видав маніфест від 17 жовтня 1905 р., котрим проголошувались політичні свободи, а згодом, 4 березня 1906 р., ухвалив “Закон про товариства і спілки”, згідно з яким в Російській імперії дозволялось створення спілок і об’єднань, у тому числі на національному ґрунті, швидко розробив статут нового українського культурно–просвітницького товариства під промовистою назвою “Просвіта”. За встановленим порядком статут, як визначальний документ, котрим регламентувалася діяльність інституції, було зареєстровано 26 травня (9 червня за новим стилем) 1906 р. у Київському губернському у справах про товариства присутствії, причому під № 1. Таким чином, “Просвіта” у Києві першою серед громадських товариств міста офіційно отримала право розпочати свою діяльність. Однак у Наддніпрянській Україні київська “Просвіта” хронологічно утворилася четвертою. Перші три із них виникли в Катеринославі, Одесі і Кам’янці–Подільському. Всі ці наддніпрянські товариства за взірць мали львівську “Просвіту”, засновану ще у 1868 р. Остання на початок ХХ ст. вже була найавторитетнішою й наймасовішою українською інституцією в Східній Галичині, мала багато філій у краї, дала поштовх до утворення тут низки інших українських товариств, у тому числі за професійною ознакою, за що й отримала неофіційне почесне звання “матері українського організованого життя”. Проте якраз київська “Просвіта” виявилася найбільш діяльною серед багатьох одноіменних товариств у межах тогочасної Російської імперії, насамперед завдяки тому, що в її лавах працювала майже вся тогочасна київська українська патріотична інтелігенція. Зазначимо, що з відомих українських діячів, що проживали у Києві, з певних, суто суб’єктивних причин, не стали членами тутешньої “Просвіти” лише М. Грушевський‡‡ та І. Нечуй–Левицький§§.

* Матушевський Федір Павлович (1869–1919) – український громадський і політичний діяч, дипломат, публіцист.

† Левицький Модест Пилипович (1866–1932) – український письменник, культурний діяч, педагог, лікар.

‡ Лисенко Микола Віталійович (1842–1912) – видатний український композитор, піаніст, диригент, педагог, збирач пісенного фольклору, громадський діяч.

§ Козловський Всеволод (1877 – після 1930–х?) – український громадський діяч, бібліотекознавець, секретар першої української щоденної газ. В Києві “Громадська думка” (1908).

** Старицька Марія Михайлівна (1865–1930) – акторка, режисер і педагог, дочка драматурга М. Старицького.

†† Грінченко Марія Миколаївна (1863–1928) – українська письменниця, перекладач, педагог, громадський діяч. Дружина Б. Грінченка.

‡‡ В окремих публікаціях помилково Михайла Грушевського зараховують до членів київської “Просвіти”. Очевидно, це можна пояснити певною плутаниною: членом “Просвіти” (і учасником її перших зборів) був священник Марко Грушевський, який жив у родовому селі Б. Хмельницького – Суботіві на Чигиринщині.

§§ Нечуй–Левицький Іван Семенович (1838–1918) – український прозаїк, перекладач.

Одного лише добровільного членства у товаристві “Просвіта” було замало. Задля визначення основних напрямів його діяльності, обрання керівництва, робочих органів, вирішення організаційних, фінансових, майнових та інших питань потрібно було скликати перші загальні збори просвітян. Напружена організаційна робота в цьому напрямі тривала майже місяць: терміново двома виданнями (українською і російською мовами) видруковано і розповсюджено статут “Просвіти”, який було розіслано як додаток до № 133 (за 11 червня 1906 р.) всім передплатникам газети “Громадська думка”; вміщено оголошення про створення товариства і скликання загальних зборів у “Киевских губернских ведомостях” (№ 55); розіслано персональні запрошення майже 150 найбільш відомим і діяльним представникам національно–культурного руху як у Києві, так і в інших населених пунктах; укладено програму (порядок денний) загальних зборів; визначено авторів програмних доповідей тощо.

На перші збори товариства, які за своїм характером і метою цілком підпадають під категорію установчих, прибули 56 осіб, хоча первісно організатори їх очікували на 100. Очевидно, не всі його члени, особливо з інших міст і містечок, змогли прибути в Київ. Збори розпочалися приблизно о 12.30, а закінчилися о 17.30, тобто тривали 5 годин. Це свідчить і про насиченість програми зборів (планувалося розглянути 8 питань) і про тривалі дискусії з приводу окремих питань.

Протокол дає можливість достатньо вичерпно і об’єктивно простежити весь перебіг установчих зборів, які відкрив відомий громадський діяч Ф. Матушевський. З програмною доповіддю про завдання та мету “Просвіти” виступив ідейний натхненник і організатор Київського осередку Б. Грінченко, якого збори обрали головою засідання. Надзвичайно цінним вбачається те, що у протоколі зафіксовано ключовий фрагмент з промови Б. Грінченка, що стосується двох моментів, яким він надавав особливої ваги: 1) актуальність виходу на авансцену суспільного життя культурно–просвітницьких товариств, які повинні озброїти трудові верстви як діяльних рушіїв громадського прогресу, “нового життя” необхідними знаннями і дати їм світогляд, що ґрунтується на наукових фактах; 2) важливість започаткування діяльності “першого українського культурно–просвітнього товариства в серці України – в Києві”, місті, що було в давнину колыскою української культури і просвіти, науковим і культурним центром на просторах Східної Європи, а нині, після тривалої хвилі лихоліття й занепаду, мусить зусиллями просвітян повернути собі колишню славу культурного центру, “те сяйво культурної поваги, яка одна тільки дає нації право на місце серед інших націй”. Це є важливою, складною, відповідальною й почесною місією товариства.

Від самих початків київської “Просвіти” найбільшої ваги її керманіччї приділяли створенню власної бібліотеки та видавничій діяльності.

Що стосується питання про бібліотеку, частина “просвітян” (Володимир Винниченко, Андрій Жук та Юрій Єремійв) пропонували комплектувати бібліотеку популярною партійною літературою соціал–демократичного спрямування, призначеною для

політичної просвіти робітників, в цьому ж руслі формувати й видавничий портфель товариства. На противагу цій трійці Б. Грінченко та переважна більшість “просвітян” відстоювали принцип універсальності комплектування фонду бібліотеки товариства найкращими зразками українського і світового письменства, але пріоритетним в ній мав бути відділ українки, тобто видань українською мовою та про Україну, незалежно від місця їх видання та мови [3].

Це відобразилося і в статуті товариства, і в програмі перших загальних зборів, на яких з обох питань було виголошено окремі доповіді (відповідно С. Шеметом* та Б. Грінченком). Саме з них точилися особливо гострі дискусії, ініціаторами яких стала трійка “опонентів” – В. Винниченко†, А. Жук‡ та Ю. Єремійв. Сутність суперечок зводилася до одного принципового питання: якою інституцією має бути “Просвіта” – партійною чи позапартійною? І це питання було не випадковим, а логічно вмотивованим. На той час деяка частина національно свідомої української інтелігенції, особливо молодше покоління, перебувала під впливом революційних подій 1905 р. – першої половини 1906 р. Поступки царату, про які вже говорилося вище, створення багатопартійної системи, виникнення низки українських політичних партій, які за соціально-політичною спрямованістю, стратегією і тактикою умовно можна поділити на три основні групи: *ліворадикальні партії*: Революційна українська партія (РУП), Українська соціал-демократична партія (УСДРП); *ліберально-демократичні*: Українська демократична партія (УДП), Українська радикальна партія (УРП), Українська демократично-радикальна партія (УДРП); *національно-радикальні*: Українська соціалістична партія (УСП), Українська народна партія (УНП) – усе це породжувало у частини прогресивної громадськості певну революційну ейфорію, коли, здавалося, слід лише докласти ще трохи зусиль, і царат буде повалено, держава стане демократичною, а Україна здобуде омріяну автономію (за це виступали РУП, УСДРП, УДП, УРП, УДРП) чи навіть державну самостійність (РУП на початковому етапі своєї діяльності, УСП та УНП). У цілому формування партій стало закономірним результатом діалектичного, поступального розвитку українського національного визвольного руху, починаючи з кінця XVIII ст. і завершуючи початком XX ст.

З утворенням на початку XX ст. українських політичних партій національні змагання українців у складі Російської імперії набули якісно нових рис, оскільки відбувалося поєднання політичних і національно-культурницьких засад українського руху. Створення київської “Просвіти” збіглося з політичним етапом національного руху, завершенням формування структурно-укомплектованої системи української національної ідеології. Всі її компоненти від автономії

до державного сепаратизму заповнили увесь тогочасний політичний спектр і були готові до перенесення в площину як політичних і революційних баталій, так і культурницького життя.

На середину 1906 р. В. Винниченку і А. Жуку було по 26 років, тобто вони перебували у такому віці, коли превалюють радикальні настрої, несприйняття існуючого ладу і бажання рішуче бодай частково змінити його. Обидва були діяльними членами РУП (з 1905 р. вона стала називатись УСДРП). Очевидно, Ю. Єремійв був ще молодшим (біографічних відомостей про нього не віднайдено). І всі їхні намагання перевести майбутню бібліотечну і видавничу діяльність товариства у політичну площину, зафіксовані у протоколі перших загальних зборів “Просвіти”, свідчать насамперед про те, що частина української громадськості прагнула бачити свою організацію своєрідним українським міжпартійним клубом. Невипадково від самого початку організаційної роботи по створенню київської “Просвіти” серед її засновників певний час точилися гострі суперечки щодо загальних засад її діяльності. Більшість, під впливом тогочасної революційної ситуації та підпорядковуючись тим чи іншим партійним інтересам, відстоювала політичний напрям її діяльності. Меншість, очолювана Б. Грінченком, розглядала свою працю в товаристві як суто просвітницьку, культурницьку, звільнену від будь-яких політичних впливів та радикалізму, які, з одного боку, неминуче відвернули б від “Просвіти” частину політичних опонентів, а з другого – обов’язково привернули б пильну увагу адміністративних органів, спровокували б поліцейські переслідування і, як наслідок, швидко заборону товариства.

Поступово Б. Грінченко та його прибічники зуміли переконати більшість просвітян вагомими аргументами, у тому числі й безпосередньо під час перших загальних зборів товариства, у безперспективності й згубності політизації товариства, недоцільності його перетворення фактично на одну з численних тогочасних політичних партій й залучити на свій бік значну частину ідеологічних опонентів. У цьому контексті Б. Грінченко ні на йоту не відступився від кредо, сформульованого ним у своїй новелі “Спроба”: “Не у хвилях кривавих, як кажуть революціонери, треба омита наш край, щоб він воскрес для нового життя, а у ясних співучих хвилях української просвіти”. Загальнонародні і загальноцивілізаційні норми суспільного устрою він завжди вивисував над класовими інтересами. Така підкреслено позапартійна позиція Б. Грінченка призводила до численних нападок на нього з боку радикально налаштованих представників українських політичних партій. Проте, як засвідчив перебіг подальших подій, саме аполітичність забезпечила можливість “Просвіти” в умовах наростання чорносотенної реакції протриматися чотири роки.

Треба звернути увагу на те, що, незважаючи на всю гостроту дискусій, вони відбувалися в атмосфері толерантності, демократичності і взаємоповаги. Зокрема, просвітяни зверталися один до одного не зі словами “пан”, “товариш”, а виключно з словом “добродій”.

Усі інші питання порядку денного загальних зборів мали переважно організаційний характер. Серед

* Шемет Сергій Михайлович (1875–1957) – громадський і політичний діяч. Видавець у Лубнах газети “Хлібороб” (1905).

† Винниченко Володимир Кирилович (1880–1951) – український прозаїк, драматург, художник, політичний, державний і громадський діяч.

‡ Жук Андрій Ілліч (1880–1968) – український громадсько-політичний діяч, дипломат і публіцист, один з лідерів УСДРП.

ухвалених рішень найважливішим слід вважати створення чотирьох робочих органів (комісій): видавничої, бібліотечної, шкільно-лекційної та артистичної (тобто, з організації масових заходів – концертів, вистав, вечірок тощо). Саме у цих напрямках і розгорталася подальша діяльність товариства. Участь просвітян у роботі комісій була справою добровільною, вони могли водночас працювати у кількох з них. Кожна комісія мала певний рівень самостійності, але за згодою колективного органу управління “Просвітою” – ради (складалася з 8 осіб, а ще три особи вважалися кандидатами в її члени).

Вибори членів ради стали своєрідним мірилом громадського авторитету діячів товариства. Найбільшу кількість голосів набрали М. Левицький, Леся Українка (Лариса Косачівна)*, Б. Грінченко та С. Єфремов†. До її складу увійшли також С. Шемет, О. Косачівна (Олена Пчілка)‡, Володимир Дурдуківський§, Володимир Степанківський**. Згодом, на своєму окремому засіданні рада обрала свого голову – Б. Грінченка та його заступника – Леся Українку.

Згідно із статутом, прийняті загальними зборами рішення мали бути підґрунтям для вироблення програми подальших дій ради та її робочих комісій. Тому протокол перших (установчих) зборів київської “Просвіти” є винятково важливим джерелом, який розкриває всі перипетії обговорення першочергових питань, що стояли перед нею та ухвалені на них колективні рішення. Слід зазначити, що в цілому просвітяни, з огляду на тогочасні суспільно-політичні реалії в Російській імперії, обрали оптимальний шлях розгортання своєї діяльності. І успішна праця “Просвіти” протягом чотирьох років підтвердила правильність їхніх рішень.

Якщо 26 травня 1906 р., коли було зареєстровано статут товариства, слід вважати датою започаткування київської “Просвіти” de-jure, то проведення 25 червня того ж року загальних (установчих) зборів просвітян та ухвалення ними низки визначальних рішень є початком її діяльності de-facto.

Від часу описаних подій минуло 105 років, а свідченнями про них нині є архівні документи. Фотознімків на згаданих зборах не робилося. На щастя, будівля колишньої Народної аудиторії вціліла, переживши і воєнні лихоліття, і хвилю “дикого капіталізму” 1990–2010-х років, що супроводжувалася (й продовжує супроводжуватися) бездумною будівельною вакханалією в центрі Києва на догоду сучасним товстосумам. Нині ця споруда належить проектному інституту Діпроцивільпромбуд. На мою думку, на її фасаді варто було б встановити

меморіальну дошку на честь київської “Просвіти”, як данину поваги і вдячності за її плідну працю на благо української культури, освіти, науки. Як позитивний крок у напрямі відродження історичної пам’яті про видатних представників цієї київської організації слід розцінювати те, що неподалік, у сквері на вул. Воровського, 18/2, 22 серпня 2011 р. було встановлено пам’ятник Б. Грінченку (скульптор М. Обезюк, архітектор М. Босенко).

Пам’ятник Борису Грінченку поблизу будівлі Народної аудиторії (встановлено 22 серпня 2011 р.)

Будівля Народної аудиторії (сучасне фото)

“Україна. В цьому слові для мене все”. Борис Грінченко (фрагмент пам’ятника видатному вченому і громадському діячеві)

* *Леся Українка* (1871–1913) – видатна українська поетеса, перекладач, культурний діяч. Брала активну участь в українському національному русі.

† *Єфремов Сергій Олександрович* (1876–1939) – український громадсько-політичний і державний діяч, літературний критик, історик літератури.

‡ *Олена Пчілка* (1849–1930) – українська письменниця, драматург, публіцист, громадська і культурна діячка, перекладачка, етнограф, мати Лесі Українки, сестра М. Драгоманова.

§ *Дурдуківський [Дордуковський] Володимир* (1874–1938) – педагог, учений, літературний критик, громадський діяч.

** *Степанківський Володимир* (1885–1957) – громадський і політичний діяч, журналіст. Член РУП і УСДРП (у 1904 чл. ЦК).

Нижче друкуємо текст розглянутого вище документа із збереженням його лексичних і правописних особливостей.

№ 1

Протокол перших загальних зборів товариства “Просвіта”

25 червня 1906 р., м. Київ

Збори відбулися 25 червня 1906 р., у залі Народної Авдиторії
І. Початок і програма зборів

Тут і далі підкреслення зроблені в тексті документа.

Пів до першої години дня член-фундатор Ф. Матушевський розпочав збори і оповістив, що члени-фундатори запросили в члени товариства окремими запросинами мало не 150 чоловік у Києві й поза Києвом. На підставі § 26-го Статуту товариства ті з запрошених, які заплатять членську вкладку (§ 11), будуть признані дійсними членами товариства.

Запис показав, що до зборів записалося до 100 членів, а од решти відповідь ще не наспіла. Прибуло ж на збори 56 членів.

Після цього Ф. Матушевський запропонував обрати голову зборів.

Обрано головою – Б. Грінченка, секретарями: Ю. Квасницького та В. Козловського.

Подякувавши за честь, Голова привітав зібраних такими словами:

“Нема потреби говорити тут про вагу культурно-просвітних товариств взагалі. Треба зазначити тільки два пункти, які роблять заснування нашого товариства особливо важним. Перше, – що ми починаємо свою діяльність у той час, коли на арену історії виступають робочі маси, як діяльні, а не пасивні творці нового життя. Роль просвітних інституцій, які даватимуть освіту, знання цим масам, які допомагатимуть їм виробляти опертій на наукових фактах світогляд, мусить бути величезна.

Другий пункт – той, що товариство наше повстає у Києві, тому осередкові, звідкіля почалося наше культурне життя. Був час, коли з сього міста хвилі просвіти, хвилі розумового життя розливалися не тільки на всю Україну, але й на всю східну Європу, зачіпаючи й західню. Настало потому лихоліття, Київ занепав, але ж і після того він завсіди зоставався для нашого народу тим духовним центром, до якого поверталися наші очі, куди поривалося серце кожного на нашій землі. Наступає час, коли ми зможемо вернути нашому культурному центрові те сяйво культурної поваги, яка одна тільки дає нації право на місце серед інших націй. І се накладає на наше товариство велику й дорогу нам, але й важну повинність. Стоючи перед нею, вітаю вас з першими зборами першого українського культурно-просвітнього товариства в серці України – в Києві”.

Після цієї промови Голова повідомив, що члени-фундатори обміркували питання про ті справи, до яких зараз треба взятися товариству. Статут визначає для товариства широку діяльність, але відразу почати робити все те, на що право дає статут, було б неможливим. Через те члени-фундатори установили, які справи, на їх думку, треба було б зараз поставити на чергу. Голова читає реєстр чергових справ:

1. Видавництво.
2. Бібліотека “Просвіти”.
3. Ширення бібліотек, складених на основі нормальних каталогів.
4. Учебна інституція з українською викладавкою мовою.
5. Збірання грошей на пам’ятник Шевченкові.
6. Організація філій “Просвіти”.
7. Організація роботи в товаристві по комісіях.
8. Кватира для товариства.

На перші два пункти є окремі доклади.

ІІ. Бібліотека “Просвіти”.

Слово дається С. Шеметові, що виступає з докладом про бібліотеку “Просвіти”.

Він доводить, що власної бібліотеки треба “Просвіти”, щоб було на чому виховуватися українській інтелігенції, було з чого добувати потрібне знання. Тільки тоді українська інтелігенція з такої нікчемної, якою вона є тепер, зробиться добре озброєним просвітнім військом, що робитиме культурно-просвітню роботу для рідного народу. До бібліотеки треба зібрати книжки всіма мовами і з усіх одділів науки й красного письменства, але поперед усього треба подбати про

український одділ, який має складатися з книжок українською мовою та з книжок усякими мовами про Україну.

Питання це викликає довгі суперечки.

Проти думки докладу виступили В. Винниченко, А. Жук, Єремів та інші.

Те, що вони говорили, зиходилося до двох пунктів:

а) Бібліотека повинна служити не інтелігенції, а робітникам, бо тільки вони є підвалиною національного і соціального визволення народу.

б) Нема ніякої потреби дбати спеціально про український відділ, бо українських книжок мало і вони не можуть дати читачам нічого путящого. А. Жук доводить, що не буде ніякої користі з того, що “постягають усякий хлам з Женев та зо Львовів”. Українська література складатиметься з таких оповідань, як от “Як ковбаса та чарка” і з неї через те не може бути ніякої користі. Треба популярної соціал-демократичної літератури.

В промовах С. Шемета, Л. Драгоманової*, М. Левицького, Б. Ярошевського†, Ф. Матушевського, М. Грушевського, В. Павленка та інших виявляється інший погляд. Стоючи за те, щоб бібліотека “Просвіти” мала найкращі книги світової літератури, вони показують на неминучу потребу з’організувати добрий український одділ: Київ досить багатий книжками, тут можна знайти для власної просвіти чи наукової роботи книги всякими мовами і з усіх одділів письменства; але що до українознавства, то книжок або нема, або дуже трудно їх добути. Яка ж можлива робота для культури, для просвіти рідного народу, коли нема матеріалів, на яких опирається та праця? Б. Ярошевський в довгій промові показує, що сказані тут слова А. Жука проти українського письменства є найкращий довід за те, щоб з’організувати український одділ у бібліотеці: у той час, як європейська наука вже зацікавилася українською літературою й наукою, ми в Києві й не знаємо, бо якби знали, то говорили б інакше.

Голова становить загальне питання:

Чи бажають збори завести бібліотеку “Просвіти”? Більшістю всіх голосів проти одного збори постановляють завести її.

Голова читає ту резолюцію про бібліотеку, яку запропонували члени-фундатори:

1. Бібліотека складатиметься з книжок та періодичних видань усіма мовами і зо всіх одділів науки й красного письменства.

2. Поперед усього мусить бути організований український одділ, що складатиметься: а) з книжок писаних українською мовою та б) з книжок про Україну всякими мовами. Коли буде призначено на бібліотеку які гроші, то поперед усього витратити їх на цей одділ.

3. Не рішаючи поперед питання про те, як користуватися з бібліотеки: чи на місці тільки, чи й давати книги додому, збори доручають Раді поки що завести бібліотеку з читальною з тим, щоб користуватися з неї на місці.

В. Винниченко вносить свою пропозицію замість пунктів 1 та 2 пропозиції членів-фундаторів: Бібліотека складатиметься з книжок усякими мовами і з усіх одділів.

Голосують пропозицію членів-фундаторів: пункт 1 прийнято одностайно; пункт 2 прийнято всіма голосами проти 4-х.

В. Винниченко заявляє, що збори прийняли 1-й пункт пропозиції фундаторів, – значить се вони прийняли його, В. Винниченка, пропозицію, яка ідентична з цим пунктом, то тим самим пункт 2-й оппадає.

Голова каже, що таке вияснення зараз прийнятої постанови суперечить цій постанові.

В. Винниченко обстоює на йому і вимагає поставити це на голосування.

Голосують знову обидва пункти вкупі і приймають їх знову більшістю всіх проти чотирьох.

В. Винниченко настоює, щоб його пропозицію голосувати. Збори постановляють: не голосувати.

3-й пункт пропозиції членів-фундаторів прийнято одностайно.

А. Жук вносить пропозицію: Не заводити зараз бібліотеки, а просто передплачувати газети й книжки, яких буде треба.

Голова пояснює, що ця пропозиція суперечить тільки що прийнятій постанові, і через те він вагається становити її на голосування.

* Драгоманова Людмила Михайлівна (1842–1918) – громадсько-культурна діячка, член “Старої Громади” і київської “Просвіти”. Дружина Михайла Драгоманова.

† Ярошевський Богдан, псевд. Степан Загородний (1869–1914) – український політично-громадський діяч, письменник, гуртував та організував українців польської культури і став лідером організованої ними УСП.

А. Жук вимагає цього і хоче доводити, через що сю пропозицію треба голосувати.

Зважаючи на те, що діла ще багато, а часу мало, Голова, бажаючи обминути довгі суперечки, становить пропозицію А. Жука на голосування, і збори відкидають її всіма голосами проти двох.

III. Видавництво.

Б. Грінченко промовляє з приручення членів-фундаторів про видавництво. Доводить, що хоч у нас і є такі гарні народні видавництва, як "Вік", або петербурзького "Благотворительного Общества", але ж того, що вони видають, не вистачає за для потреби 26 мільйонів українського народу. Неминуче треба й "Просвіті" стати до тієї ж роботи. Як видно з 1-го пункту Статуту "Просвіти", вона є товариством безпартійним, тільки просвітньо-культурним, такий же характер мусять мати й її видання, коли б було інакше, це значило б, що "Просвіта" стала б партійною організацією, перестала б бути тим, чим бути мусить. А коли так, то видання політичного й економічного змісту мають бути характеру теоретично-наукового, а не агітаційного. Всі одділи науки й Красного Письменства мусять мати місце в виданнях "Просвіти", але на перший план треба поставити поки що те, чого у нас нема і чого нам тепер дуже треба, а саме: книжок з українознавства. Ми досі не маємо навіть популярної історії рідного народу, навіть граматики своєї мови. Велика потреба також у шкільних підручниках і дитячих книжках. Не можна з цим дождатися поки дадуть нам школу. Нам школу дадуть тільки тоді, коли ми самі її візьмемо, тобто: поскладаємо і надрукуємо підручники і почнемо по їх учити. Сказавши коротко про план видавництва, він зазначає, що дехто з сьогочасних членів "Просвіти" уже зібрав на видавництво жертв до 200 рублів і ці гроші певне й будуть передані "Просвіті". Після того він читає проект постанови, який виробили члени-фундатори:

1. В основу видавництва повинна бути положена думка, що "Товариство Просвіта" є товариство просвітньо-культурне і безпартійне і такими повинні бути його видання.

2. Першою видавничою справою Товариства повинно бути: дати в дешевих виданнях літературу для народних мас.

3. Книжки повинні бути з всіх одділів науки і красного письменства; але найбільше треба подбати про книжки з українознавства, про шкільні підручники і дитячі книжки; видання політичного і економічного змісту мають бути характеру теоретично-наукового, інформаційного і ні в якому разі не партійно-агітаційного.

4. Загальні збори приручають Раді організувати на згаданих основах видавничу справу, зібравши за для того спеціальну комісію під керівництвом одного з членів Ради. Комісія ця повинна зараз же почати видання тих книжок, які підходять під програму видавництва і вже написані, але разом з тим виробити систематичний реєстр тем, на які треба поскладати нові книжки і подбати, щоб ті книжки були написані.

З приводу цього повстають довгі розмови, в яких члени виразно поділяються на дві течії.

В. Винниченко, А. Жук, Єремів доводять, що видавництво не може бути агітаційним, бо інформація раз-у-раз переходить в агітацію. Шкільних підручників нам треба буде тільки тоді, як буде українська школа, а тепер ні. Та й не діло "Просвіти" видавати підручники, – хай се роблять книгарі. Культура не в тому, щоб складати і вчити шкільні підручники. Тепер перебудовується політичне життя. Мусимо давати підручники не для дітей, а для дорослих – політичні книжки характеру партійного і агітаційного, пропозиція ж членів – фундаторів усе зводить на шкільні підручники.

Голова пояснює, що в пропозиції членів-фундаторів такого нема. Пропонується видавати книги з всіх одділів науки і красного письменства, – значить і політичні. Коли підкреслено українознавство і шкільні підручники, то тільки через те, що нам ні по чому освічувати свій народ і доводити його до національної свідомості.

Після цього М. Левицький, Ф. Матушевський, І. Стешенко*, М. Грушевський, С. Шемет доводили, що партійними виданнями бути не можуть, бо тоді "Просвіта" стане органом якоїсь партії, – значить всім, хто до тієї партії не належить, доведеться би покинути товариство. Тоді не треба було заводити культурно-просвітнього товариства, але заложити партійну організацію. Звичайно, більшости членів буде відбиватися на виданнях товариства, але одно діло вести виданнями політичну агітацію за якусь партію, а друге – подавати відомості про

саму ту партію. "Просвіта" може, наприклад, знайомити читачів своїм з програмами, поглядами й діяльністю партій, але на цьому й спинятися, – це буде література інформаційна, а користуватися з неї, як і з всякої іншої, з метою агітаційною, – то вже діло тієї, чи сієї партії. Політичній літературі треба надавати велику вагу, але не меншу для нашого часу має й така річ, як українська історія, географія, або шкільні підручники. Поки наш народ не буде національно-свідомий, доти він не зуміє добре обстоювати свої національні права. Діло "Просвіти" дбати про просвіту, – як же се видання підручників, що дають ту просвіту, може бути не її ділом? Тільки маючи в руках підручники доб'ємося своєї школи. Тепер уже є сім'ї в яких батьки хочуть учити дітей рідною мовою, але не мають по чому, і мусять калічити дитячу голову чужомовною наукою. Зрештою незрозуміло, через що оборонці політичної літератури так повстають проти підручників: політичної літератури ніхто не відкидає і підручники її не виключають; говориться тільки про те, щоб зробити роботу в "Просвіті" можливою для людей усіх партій. Тим часом д[оброді] Винниченко й Жук становлять справу так, щоб люде всіх партій робили тільки те, що звелить їм та партія, до якої д[оброді] Жук і Винниченко прихилні.

Голова становить пропозицію членів-фундаторів на голосування.

Пункти 1-й та 2-й збори приймають одногласно. Пункт 3-й приймають більшістю 33 голосів проти 11. В. Винниченко і А. Жук вносять до цього пункту поправки в дусі їх попередніх доводів. Збори одкидають їх.

Пункт 4-й прийнято одногласно.

IV. Інші доручення Раді.

На пропозицію членів-фундаторів зроблено ще такі постанови:

а) Школа. Збори одногласно постановили:

Доручити шкільній комісії виробити проект ученої інституції з українською викладавою мовою, яку (інституцію) могла б завести "Просвіта".

б) Народні бібліотеки. Збори одногласно постановили:

Зважаючи на те, що треба "Просвіті" заводити народні бібліотеки, доручити Раді: а) виробити кілька нормальних каталогів народних бібліотек на всякій ціні; б) складати по таких каталогах бібліотеки і продавати їх, коли будуть замовляння; в) виробити інструкцію – як треба заводити народні бібліотеки "Просвіти".

в) Пам'ятник Шевченкові. Збори одногласно постановили: доручити Раді приймати гроші на пам'ятник Т. Шевченкові у Києві і подлати, щоб зібрано було грошей як найбільше.

V. Організація філій і комісій "Просвіти"

а) Філії. Загальні збори доручають Раді: виробити інструкцію – як заводити філії "Просвіти" і в яких відносинах вони мають бути з центром Товариства.

б) Комісії. Члени-фундатори пропонують: Завести чотири комісії: видавничу, бібліотечну, шкільно-лекційну і артистичну. Збори приймають се одногласно і обмірковують як повинні організуватися й працювати ці комісії. Після дебатів, до яких ставали д[оброді] С. Шемет, А. Жук, К. Михальчук[†], І. Стешенко та інші, постановлено:

1. Кожен член "Просвіти" може записатися до якої хоче комісії у того члена Ради, якому се приручить Рада; окрім того й сама Рада може закликати членів до комісії. (Прийнято одногласно)

2. Голову комісії вибирає сама комісія з своїх членів. Увага. Збори приручають Раді разом з комісіями установити на який саме час вибірається голова. (Прийнято всіма проти одного)

3. Комісія працює самостійно, але виконання її постанов не може бути без згоди Ради. (Всіма проти одного).

VI. Квартира.

Збори доручили Раді найняти для Товариства квартиру.

VII. Вибори членів Ради.

Голова подає до уваги, що § 17 "Статуту" Товариства вимагає, щоб що-року половина членів Ради виходила і замісто тих, що вийшли, вибиралися нові. Товариство починає свою діяльність у половині року. Він пропонує зборам признати: а) що рік для Ради рахується з 1-го січня до 1-го січня; б) що півріччя 1906-го року треба рахувати Раді за рік і таким робом перша половина членів мусить вийти з Ради до 1 січня 1907 р.

Збори одногласно приймають се.

Голова становить питання: як мають одбуватися вибори членів Ради. Після дебатів постановлено: Вибирати членів Ради записками. На кожній записці має бути написано 11 прізвищ: 8 радників і три кандидати до їх. Вибраними вважаються ті, хто має абсолютну

* Стешенко Іван Матвійович (1873–1918) – громадсько-політичний діяч, педагог, літературознавець, письменник. У 1896 р. став засновником однієї з перших українських соціал-демократичних організацій.

† Михальчук Костянтин Петрович (1840–1914) – український мовознавець, етнограф.

більшість голосів; ті 8 чоловік, які одержали більше голосів, стають радниками, останні кандидатами до їх.

Після цього наступили вибори. Голосувало сорок сім членів.

Рахунок поданих голосів показав, що найбільше голосів мали:

Модест Левицький – 46.
Лариса Косачівна – 46.
Борис Грінченко – 45.
Сергій Єфремов – 44.
Сергій Шемет – 38.
Ольга Косачівна – 33.
Володимир Дордуковський – 32.
Володимир Степанківський – 30.
Осип Юркевич* – 29.
Андрій Яковлев† – 28.
Володимир Винниченко – 23.
Кирило Стеценко – 23.

Збори признали перших вісім вибраних членами Ради, О. Юркевича та А. Яковлева – кандидатами до їх. Що ж до В. Винниченка та К. Стеценка – постановлено не переголосувати їх, а рішити справу жеребком. Вийнято прізвище В. Винниченка і його признано кандидатом на радника.

ІІІ. Привітання.

Після виборів постановлено було, на пропозицію М. Левицького, послати привітання українському посольському клубові і прийнято такий текст: “Перші загальні збори Товариства “Просвіти” у Києві, заснованого в пам’ять Т. Шевченка, вітають український посольський клуб і бажають сили на боротьбу за волю політичну, економічну і національну”.

А. Жука вносить пропозицію, щоб цього привітання не посилати, а послати привітання загальноросійській робітничий фракції Державної Думи.

Голова поясняє, що першу половину пропозиції д[обродія] Жука він поставити на голосування не може, бо це суперечило б зараз зробленій постанові. Другу ж, про те, щоб послати привітання загально-російській робітничий фракції Державної Думи, становить на голосування.

Збори одкидають пропозицію А. Жука.

Після цього, в 5 ½ годин вечора, голова оповістив перші збори Товариства скінченими.

Увага. Перші збори одержали привітання, але не можна було їх прочитати на зборах, бо частина їх прийшла тільки над вечір, а ще частина аж на другий день.

Бюро української парламентської групи прислало телеграму: “Рідна українська просвіта найміцніша підвалина української автономії. Нехай же ширяться по всій Україні просвітні товариства, стаючи джерелом освіти і свідомости для рідного народу. Вітаємо київську “Просвіту”, вітаємо нове культурне життя України”.

Уманці, також в телеграмі кажуть: “Щиро вітаємо товариство, сердечно бажаємо широкого розвою його діяльності”. Прийшли також привітання од багатьох людей, що були запрошені в члени товариства. Між ними посол до Державної Думи А. Вязлов бажає товариству “широкої праці не тільки на Київщині, але й по всій автономній Україні”.

Голова зборів Б. Грінченко [підпис]

С. Шемет [підпис]

А. Корчевський [підпис]

В. Дордуковський [підпис]

Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, ф.114, № 2, арк. 1–11. Оригінал.

Список використаних джерел

1. Пам’ятки історії та культури України: Каталог–довідник. Зошит 2: Каталог–довідник пам’яток історії та культури України: м. Київ / Горбик В. О. (кер. автор. колект.), Гаврилюк Л. О., Денисенко Г. Г., Катаргіна Т. І., Титова О. М., Пархоменко М. Т.,

* Юркевич Осип Вячеславович (Йосип Венцеславович) (1855–1910) – український громадський діяч, лікар, член Київської Старої громади з 1860–х років і “Просвіти”, один з фундаторів кооперативного руху в Україні.

† Яковлев (Яковлев) Андрій Іванович (1872–1955) – учений правник, громадський і політичний діяч.

Федорова Л. Д., Чешко В. М. – К., 2007.

2. Протоколи загальних зборів членів “Просвіти” [25 червня 1906 р.]. – ІР НБУВ. – Ф. 114. – № 2. – 11 с.

3. http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_1/16.pdf

References

1. Pam’yatky istoriyi ta kultury Ukrayiny: Katalog–dovidnyk. Zoshyt 2: Katalog–dovidnyk pam’yatok istorii ta kultury Ukrayiny: m. Kyiv / Gorbyk V. O. (ker. avtor. kolekt.), Gavrylyuk L. O., Denysenko G. G., Katargina T. I., Tytova O. M., Parhomenko M. T., Fedorova L. D., Cheshko V. M. – K., 2007.

2. Protokoly zagalnyh zboriv chleniv “Prosvity” [25 chervnya 1906 r.]. – IR NBUV. – F. 114. – № 2. – 11 s.

3. http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_1/16.pdf

Gural O. I., postgraduate, research worker, The Ukrainian Research Institute of Archival Affairs and Records Keeping (Ukraine, Kyiv), lksusha@bigmir.net

On sunset of the revival of national and cultural life in Kyiv (The protocol of the first (constituent) meetings of members of Kyiv “Prosvita” as an important source from the history of Society)

The publication, based on the analysis of the protocol of the first meeting of the members of the Kiev Society “Prosvita”, held on June 25, 1906, highlights the course of the discussion and definition by prosvityany the fundamental principles and basic directions of its activity.

Keywords: “Prosvita” in Kiev, the Council of the Society, Boris Grinchenko, directions of activity, library.

Гураль О. І., аспірантка, научний співробітник, Український науково-дослідницький інститут архівного дела і документознавства (Україна, Київ), lksusha@bigmir.net

На заре возрождения национально-культурной жизни в Киеве (Протокол первого (учредительного) собрания членов киевской “Просвита” как важный источник истории Общества)

В публикации, основанной на анализе протокола первого собрания членов киевского общества “Просвита”, которое состоялось 25 июня 1906 г., освещен ход обсуждения и определения просвитами определяющих принципов и основных направлений его деятельности.

Ключевые слова: “Просвита” в Киеве, совет общества, Борис Гринченко, направления деятельности, библиотека.

* * *

УДК 94(477):(031)

Борчук С. М.

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, Інститут історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника (Україна, Івано-Франківськ), borja_if@mail.ru

ПЕРША СПРОБА ПІДГОТОВКИ БАГАТОТОМНОЇ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

Аналізується передісторія створення світових енциклопедичних видань, а також розповідається про етапи створення перших радянських енциклопедичних видань. Описуються передумови і чинники, які стали каталізатором для видання першої української радянської енциклопедії. Розкрито етапи підготовки видання, а також чинники, які ставили під загрозу вихід у світ енциклопедії. Проаналізовано редакторський колектив та причини, які сприяли частій зміні авторів видання.

Ключові слова: енциклопедія, видання, радянська влада, регіональні енциклопедії, авторський колектив.

Процеси створення енциклопедії на Україні, що мали місце ще в період середньовіччя, хоча і мали різний рівень успішності, проте так і не вирішили головного питання – створення комплексної української енциклопедичної праці, що відповідала б усім вимогам сучасності. Початок ХХ ст. привніс в енциклопедистку значні успіхи, однак жоден з власне українських проектів завершити так і не вдалося. Перепоми з боку царського уряду, як політичні, так і культурні, і світова війна та революційна криза 1917 р. загальмували